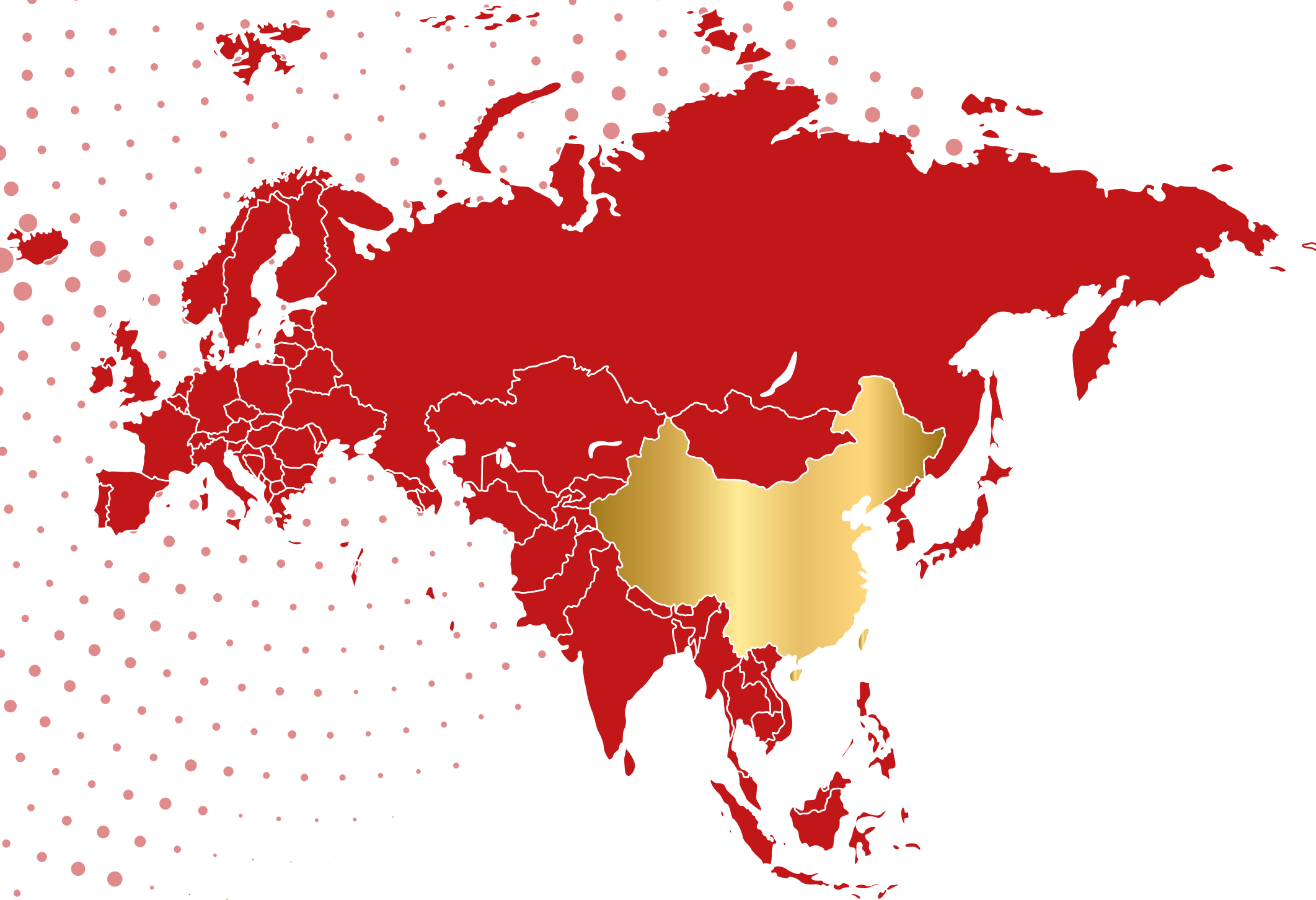

VÖRÖS ZOLTÁN

Kínai geopolitika a 21. században –
A globális világrend megkérdőjelezése?

KÍNAI GEOPOLITIKA A 21. SZÁZADBAN – A GLOBÁLIS VILÁGREND MEGKÉRDŐJELEZÉSE?

VÖRÖS ZOLTÁN¹

Absztrakt

A tanulmány a kínai geopolitikai gondolkodáson, a gazdasági növekedésen és az éppen zajló gazdasági struktúraváltáson, valamint a nemzetközi rendszer változásán és az ország megítélésén, szerepén keresztül igyekszik bemutatni a kínai geopolitikai törekvéseket a 21. században. Először a kínai geopolitikai és külpolitikai gondolkodás napjainkban is aktuális, a kínai lépéseket befolyásoló jellemzőit tekintjük át, majd a változó világrend felvázolásán keresztül a kínai gazdaság helyzetét és az aktuálisan zajló változásokat, valamint mindezek külpolitikai következményeit nézzük meg. A különböző kihívások kapcsán bemutatásra kerül az „Övezet és Út” kezdeményezés (BRI), elsősorban, mint válasz a fennálló politikai és gazdasági kihívásokra, másodsorban, mint eszköz, a globális célok elérésére, hogy aztán felismerjük Peking jelenleg is fennálló függését a nemzetközi közösségtől, megértve a geopolitikai stratégia kiemelt céljait. Végül Kína változó és nem minden térségben azonos megítélését, majd külpolitikai aktivitását vesszük át.

Kulcsszavak: Kína, geopolitika, BRI, világrend, Egyesült Államok

Abstract

The study aims to portray China's geopolitical objectives in the twenty-first century through an examination of Chinese geopolitical thought, economic growth, and ongoing structural change in the economy, as well as the changing international system and the country's perspective and position. The current characteristics of Chinese geopolitical and foreign policy thinking that influence Chinese actions will be reviewed first, followed by an overview of the changing world order, the state of the Chinese economy and the changes currently underway, as well as the foreign policy implications of these changes. The Belt and Road Initiative (BRI) is discussed in light of the various challenges, first as a response to existing political and economic challenges, and then as a means of achieving global goals, in order to comprehend Beijing's continued reliance on the international community and the geopolitical priorities that drive it. Finally, we will examine global perceptions about China, which vary by region, and finally the country's foreign policy aspirations.

Keywords: China, geopolitics, BRI, world order, United States

1. Bevezetés

Kínát történelme, óriási népessége, területe, vagy akár földrajzi elhelyezkedése önerőből is jelentőssé teszi, az elmúlt időszak gazdasági fejlődése, az évtizedeken keresztül produkált két számjegyű növekedés, a globális kereskedelmi-gazdasági, majd politikai térnyerés ugyanakkor még inkább reflektorfénybe helyezték az országot – miközben a 2030-as években az előrejelzések szerint Kína meg is előzi az Egyesült Államokat, a világ legnagyobb gazdaságává válva.

Miközben a „kínai csoda” évtizedeken át a globális gazdasági érdekeket szolgáló folyamat volt, a gazdasági struktúra-váltások már a közepes jövedelmű országok felső sávjába repítették az országot (Szunomár, 2019, p. 1317., 1319), melyet (és a további geopolitikai, gazdasági terveket) ugyanakkor a centrum már nem nézi jó szemmel. Wallerstein Világrendszer-elméletét is felhasználva, Salát kiemeli, hogy a „*bagyományos centrum, a Japánnal kiegészült Nyugat [...] érdeke az, hogy Kína megmaradjon a perifériális-félperifériális helyzetben*” (Salát, 2022, pp. 22-23). Ennek tudható be az Egyesült Államok Kínával szembeni technológiai blokádja, a Huawei- és 5G-ügy is: (geo)politikai lépések Kína elszigetelésére (Erdősi, 2020, pp. 16-17).

Kína természetesen ezzel ellentétes célokat fogalmaz meg, és elsődlegesen a magas jövedelmű országok kategóriáját szeretné elérni, melyhez alapvető gazdasági struktúra-váltásra és komolyabb nemzetközi befolyásra, szerepre van szüksége. Természetesen akad kérdés Kína felemelkedése kapcsán is. Vajon minek volt köszönhető a *csoda*, mely a perifériáról a centrum közelébe segítette az országot? Jókör (Plaza-egyezmény², valamint a posztmaterialis gondolkodás megjelenése a Nyugaton) volt

¹ Dr. Vörös Zoltán Ph.D., egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem.

² A Plaza-egyezmény egy valutapiaci egyezmény volt az Egyesült Államok, Japán, a Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország és az Egyesült Királyság között, mely leértékelte a dollárt a német márkával és a japán jennel szemben, egyik következményeként lelassítva a gazdasági növekedést és deflációt okozva Japánban.

jó helyen (a periférián, alacsony bérekkel, szabályozások és környezeti korlátozások nélkül) Kína? A nyitással bevezetett piaci mechanizmusok felelősek a növekedésért, vagy mindez nem történhetett volna meg az erős központi hatalom irányítása nélkül? És míg a gazdasági szakemberek sokáig fognak még vitázni azon, mi volt a kulcs tényező (Liu, 2019, p. 49), a kínai külpolitikai törekvésekben mindhárom elem, mind a gazdasági globalizáció, mind a nyitottság, mind az állami szerepvállalás megjelenik. Mindez sajátos alternatívát kínál a jelenlegi neoliberális világrend átalakításához – elsősorban azért is, mert Kínát vonzóvá tette a felemelkedés, ennek receptje pedig aranytálcán kínálhat számára partnerségeket és együttműködéseket a világ bármely régiójában.

2. A kínai geopolitikai gondolkodás

Az 1899-ben Rudolf Kjellén által először használt, majd a 20. században kikristályosodott geopolitika az állam, a tér és a politikai hatalom viszonyát vizsgáló tudomány, mely lényegében az államok nemzetközi pozícióját, a globális folyamatokban betöltött szerepét kutatja, ahogy Ó Tuathail fogalmazott, a geopolitika „a kulturálisan és politikailag változó olyan utak leírása, amelyek megjelenítése és elemzése a földrajzról és a nemzetközi földrajzról szól” (Ó Tuathail idézi: Szilágyi, 2018).

Ahogy Horváth kiemelte, Kína geopolitikai gondolkodása csupán a 20. század elejével, nyugati hatásra nyitott a világra, mindaddig egy zártabb, regionális gondolkodásról beszélhettünk, noha a filozófusok és stratégiák művein keresztül a kínai „geopolitika” gyökerei egészen az ókori időkig vezetnek (Horváth, 2021, pp. 43–45; Horváth, 2020). Korai elméletek közül talán a vertikális és horizontális szövetséget érdemes kiemelni, Wang Xu teóriája „az ősi yin és yang elméletből vezette le a diplomáciai kapcsolatokat. Van, hogy a 'yang erőt' használva nyíltan szövetségre kell lépni másokkal, hogy legyőzzék a legerősebbet, vagy a 'yin erőt' használva feszültséget kell szítani a szövetségekben a saját ügyünk és legnagyobb hasznunk érdekében. Van, hogy erővel, van, hogy – modern kifejezéssel – soft power-rel³ kell fellépni, van, hogy be kell zárkózni, van, hogy ki kell nyitni, van, hogy a szövetséget erősíteni kell, van, hogy fel kell bontani azt. A nagy játszma teljes körű vizsgálata alapján kell eldönteni, hogy 'yin' vagy 'yang' erő alkalmazása a hasznos” (Horváth, 2021, p. 53).

A modern geopolitikai gondolkodás megjelenése a Kínai Népköztársaság atyjához, Mao Ce-tung-hoz köthető, és már ekkor megfigyelhető volt egy roppant pragmatikus, a körülményekre és kihívásokra gyorsan reagáló politika: Mao többször is változtatott világról alkotott nézetein, az „egy oldalra támaszkodás” politikáját a Szovjetunióval történő szakítást követően váltotta „a középső övezet” elmélete, majd ezt alakította tovább a „három világ” felosztásában (Ibid., pp. 64–65). Napjaink kínai külpolitikai gondolkodásában Mao mellett számos ókori elmélet és gondolat köszön vissza, és az „Övezet és Út” kezdeményezés (Belt and Road Initiative – BRI) is jelentősen támaszkodik korai elméletekre, visszaköszönnek benne az ókori kínai bölcsességek. Ahogy Tarrósy fogalmazott, „az ókori kínaiak úgy tekintettek a környező világra és Kína helyére és szerepére benne, mint a Föld középpontjában

lévő 'Középső Királyságra', amelynek makro-régiójában a császár és a hűbérállamok alattvalói, valamint a periférián lévő barbár entitások vannak, és ez a nézet a BRI-vel újra megerősítést nyert. A kezdeményezés szárazföldi és tengeri összeköttetési hálózata egyértelműen földrajzi szempontból látható: Pekinget ismét súlypontként pozicionálja” (Tarrósy, 2020, p. 12). Horváthot idézve, a „kezdeményezésben felismerhető a 'horizontális és vertikális szövetség' fúziója, ugyanis a kínai kezdeményezés horizontálisan és vertikálisan kialakult multilaterális kapcsolatokat összegyűjtő globális együttműködés. Továbbá [...], a kínai stratégiák és filozófusok a win-win együttműködést, a harmóniát, egymás támogatását és a békét, a kölcsönös tiszteletet hirdették, amelyek ugyancsak az 'Övezet és Út' szólamai” (Ibid., p. 58). Ez utóbbiakat alátámasztja könyvében Liu is, aki maga is részt vett a kezdeményezés kidolgozásában. Mint kiemelte, sok egyéb más cél mellett a kezdeményezés a béke és stabilitás megteremtéséről is szól a környező régiókban (Liu, 2019, p. 42).

A modernkori Kína külpolitikai gondolkodását ezidáig Teng Hsziao-ping ún. 24-karakteres stratégiája határozta meg. A Tienanmen téri események és a kelet-európai átalakulások folyamatában megfogalmazott elv az alábbiak szerint írható le Szunomár fordításában: Kínának higgadtan megfigyelnie és elemeznie kell a folyamatokat, biztosítaniuk kell a saját helyzetüket, türelemmel és bizalommal kezelniük a változásokat, elrejtetni a képességeiket és elkerülniük a reflektorfényt, úgymond fenntartani az „alacsony profilt”, soha nem vezetővé válni, továbbá az eredményekre törekedni, kívárva a saját idejüket (Szunomár, 2012, p. 37). Teng elveit sokszor Szun-ce tanaihoz is hasonlították, melyben a megtévesztésről és a csalásról (ezek háborúban való alkalmazásának szükségességéről) elmélkedett (Szun-ce, 2006, p. 11), de a doktrína inkább szólt saját maguk fejlesztésének és fejlődésének fontosságáról, elsősorban tehát Kína megerősödéséről, mint egyfajta rejtett külpolitikai-globális mestertervről.

Ez a fajta rejtőzés, tartózkodás (*low profile*) évtizedeken keresztül meghatározó volt Kína külpolitikájára és elsődlegesen az ázsiai régióra nézve: Peking egy békés régió megvalósítását tűzte ki célul, konfliktus-mentes és békés kapcsolatokat igyekezett ápolni kelet-, észak-, közép-, dél- és délkelet-ázsiai szomszédaival. Mindez elsődlegesen a gazdasági célokat és a növekedést szolgálta, de Kína ezeket az éveket felhasználta a diplomáciai kapcsolatainak építésére is.

A kínai külpolitikai, geopolitikai gondolkodás kapcsán ki kell emelni még két doktrinális sajátosságot, melyek hosszú évek óta határozzák meg a pekingi lépéseket és elsősorban a bipoláris világ hozadékai: az egyik az 1982-ben életre hívott, ún. *non-alliance policy*, azaz a szövetségkötéstől való elzárkózás politikája, amely a hidegháború során bármelyik oldalra történő elköteleződést igyekezett gátolni. Ahogy Yan fogalmazott, ez az „álláspont csökkentette annak kockázatát, hogy Kína belekeveredjen más államok közötti, különösen az USA és a Szovjetunió közötti konfliktusokba, miközben nagyobb függetlenséget biztosított a politikaalkotásban. Később a diplomáciai kötelezettségektől való mentesség olyan politika volt, amely lehetővé tette Kínának, hogy energiáit a gazdaság építésére összpontosítsa” (Yan, 2015). A doktrína a mai napig aktív, talán a pakisztáni (és esetleg napjainkban az orosz) szál az egyedüli, amely át tudta törni ezt a burkot, és Peking továbbra is a jóval kevesebb elköteleződést jelentő stratégiai partnerségi megállapodásokat favorizálja, melyek különböző, például gazdasági egyezményeken alapulnak, és bár diplomáciai zsargonként ugyan jól hangzanak az ilyen egyezségek,

³ Joseph Nye amerikai professzor által az 1990-es években alkotott fogalom, mely szerint a puha erő valójában képesség, hogy erő alkalmazása nélkül érjük el kitűzött céljainkat.

messze állnak a valódi szövetségi kooperációtól (Ibid.). A másik doktrína az ún. be nem avatkozás elve, mely azonos neve ellenére nem egyenlő az ENSZ Alapokmányában lefektetett elvvel. A kínai értelmezés Csou En-laj kínai és Dzsaváharlár Nehru indiai miniszterelnök nevéhez köthető, akik „az országaik között fennálló határviták rendezésére összehívott találkozók folyományaként 1953-ban közös nyilatkozatot adtak ki, melyben deklarálták a Békés Egymás Mellett Élés Öt Alapelvét. Itt az egymás szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartása, a kölcsönös meg nem támadás, az egyenlőség és kölcsönös előnyök, valamint a békés egymás mellett élés fontosságának hangsúlyozása mellett már egyértelműen megjelent az egymás belügyeibe való kölcsönös be nem avatkozás motívuma is” (Kiss, 2016, p. 6). Kína a doktrínát később Alkotmányába is beépítette, évtizedeken át meghatározva a kínai külpolitikát (Tarrósy, 2006b). Ez utóbbi elv ugyanakkor nem volt időtálló: napjainkra az ENSZ missziók kapcsán mutatkozik meg, hogy Peking hajlandó feladni a doktrínát, ha érdeke úgy kívánja, bár alkalmazása a mai napig megjelenik nyilatkozataikban.⁴

3. Változó világrend

A 21. század második évtizedére világhosszú vált, hogy a hegemon szereplő, az Egyesült Államok nem akar minden olyan struktúrát fenntartani, melyek egyrészt meghatározták az unipoláris világrendet, másrészt pedig *ingyen* biztosítottak szolgáltatásokat és garantáltak biztonságos kereskedelmet a feltörekvő államok számára. A Tálal által poszt-hegemoniálisnak nevezett világrend (Tálal, 2021) egyre inkább többpólusúvá válik, és ebben az átalakulásban a Kínai Népköztársaság növekvő gazdasági, politikai, kulturális és katonai ereje kiemelt figyelmet kap. Persze az átalakulás nem csupán Kína felemelkedéséről szól, hanem több másik olyan regionális szereplőről, akik képesek lehetnek versenyre kelni Washington érdekeivel saját régiójukban.

Márpedig az Egyesült Államok vezető szerepe komoly kihívásoknak van kitéve, hiszen az utóbbi években a globális növekedés motorja egyértelműen Ázsia volt, és bár az amerikai érdekek továbbra is jelen vannak a Föld minden szegletében, Kína legalább annyira behálózta a világot. Napjaink interdependens nemzetközi és gazdasági kapcsolatainak eredménye ugyanakkor, hogy az évek alatt fokozódott a felek egymásrautaltsága is. Két dolgot érdemes kiemelni a behálózásról: egyrészt a GDP-t, másrészt a globális kereskedelmet. Miközben Kína részesedése a világ GDP-jéből a 2000-es évek második feléig 5% alatt volt, „a 2030-as évek közepén a világ GDP-jének 27%-a lesz” (Szunomár, 2019, p. 1313) – érzékeltetve a fejlődő állam centrum közelébe történő megérkezését. A kereskedelmi adatok is hasonló ártrendeződésről számolnak be: „2002-ben a világ országainak több mint 80%-a többet kereskedett az USA-val, mint Kínával, ma a világ 70%-a többet kereskedik Kínával, mint az USA-val” (Moldicz, 2022, p. 73).

A globális gazdaságon és kereskedelmen belüli kiemelkedő szerep pedig fontos lesz Kína geopolitikai kapcsolatai tekintetében is. De vajon valóban megérkezett-e a centrum közelébe a Kínai Népköztár-

⁴ 2018-ban a kínai külügyminiszter, Wang Yi utalt arra, hogy Kína továbbra is kitart ezen elv mellett (Ministry of Foreign Affairs, PRC, 2018).

saság, mely a 20. század második felében „klasszikus periféria” volt? (Salát, 2022, p. 15). Egy lapon említhető-e már Peking a nyugati világgal? Ehhez mindenképp az ország gazdasági teljesítményét kell megnéznünk, és bár Kína a világ második legnagyobb gazdasága, számos aspektusban (alacsony egy főre jutó GDP, alacsony termelékenység, a mezőgazdaságban dolgozók még mindig magas száma stb.) vannak még lemaradásban. A gazdasági fejlettség, fejlődés kapcsán érdemes ugyanakkor kiemelni, hogy a történelem során először, 2020-ban Kína lett a világ legnagyobb működő-tőke befektetője (Moldicz, 2022, p. 73). Köszönhető mindez először is a munkabérek növekedésének, melynek következtében az ország elvesztette versenyképességét az alacsony hozzáadott értékű, nagy munkaigényes termékek viszonylatában, így a gyártási folyamatok *olcsóbb* országokba települtek át. Ez egy fontos mozzanat a kínai külpolitikai gondolkodásban, hisz a gyártás a szomszédos régiókba vagy Afrikába települt át, de, ahogy Liu kiemelte, a kínai tulajdonú, nagy munkaigényű iparágak is hasonló lépéseket tettek, „megnyitva egy új fejezetét, körét a globális változásoknak” (Liu, 2019, p. 52). Másodszor, nem szabad elismerni azon tény mellett, hogy Kína masszív túlzott kapacitást hozott létre a 2008-as globális pénzügy válság leküzdésére, a kapacitások részleges külföldi kihelyezése pedig megoldást találhat erre a kihívásra anélkül, hogy súlyosan visszaessenek az érintett iparágak (Eszterhai, 2016, p. 119), utalva már az „Övezet és Út” kezdeményezés mögött meghúzódó elképzelésekre. Harmadszor fontos kitérni az ország nyersanyag-éhségére és ezzel párhuzamosan nyersanyag-függőségére, mely aktívvá tette a kínai vállalatokat a nyersanyagpiacon, nem csupán kereskedelmi egyezményeken, hanem beruházásokon, egyesüléseken és felvásárlásokon, valamint *joint venture*-okon keresztül. S végül, a kínai vállalatok, melyek megerősödtek az elmúlt évtizedekben, egyre aktívabbá váltak a nemzetközi piacokon, melyet Kína *Going Out* stratégiája⁵ is ösztönzött.

A nagy munkaigényes gyártási folyamatok elvándorlása mellett érdemes ugyanakkor a kínai gazdaság átalakulásának másik elemével is foglalkozni: ez pedig a tudás-intenzív ágazatok felfutása, a magas hozzáadott értékű munkahelyek drasztikus növekedése. „Az elmúlt években Kína jelentős erőfeszítéseket tett gazdasági szerkezetének korszerűsítésére, a növekedés új forrásainak megteremtésére, az emberi tőke felhalmozására és saját technológiafejlesztési képességeinek javítására” (Szunomár, 2019, p. 1314). Szunomár szerint a trendek egyértelműen azt mutatják, hogy az ország felzárkózása sikeres és a folyamat hozzásegítheti „Kínát a felzárkózáshoz, a magas jövedelmű státushoz és a globális technológiai vezető pozíció eléréséhez” (Ibid.). Mindezek kapcsán sokatmondó, hogy a „World Intellectual Property Organisation jelentése szerint 2020-ban Kína világszerte volt a szabadalmi kérelmek számában. A két és fél millió kínai szabadalmi kérelem több mint két és félszerese a második helyen lévő amerikai kérelmeknek. A védjegyek tekintetében is hasonló volt a helyzet, hiszen Kína esetében 9,3 millió védjegy kérelmet regisztráltak 2020-ban, míg az USA esetében ez 900 ezer volt” (Moldicz, 2022, pp. 73-74). Mindezen lépések, a gazdaság átalakítása, modernizálása azt a célt szolgálja, hogy Kína elkerülhesse a közepes jövedelmi csapdát, és csatlakozhasson a fejlett tudásgazdaságokhoz, melyhez Szunomár szerint „hosszú évtizedek szisztematikus ipar- és technológiapolitikai erőfeszítéseire van szükség” (Szunomár, 2019, p. 1341).

⁵ Az 1999-ben meghirdetett stratégia a kínai gazdasági szereplőket biztatta külföldi befektetésekre, melynek köszönhetően gyorsan növekedni kezdett a kiáramló működő tőke összege.

Kína tehát nem csupán megerősödött gazdaságilag, de tovább tervezi útját a fejlett államok, a centrum irányába, melyhez már globális részvétellel és technológiai újításokkal is csatlakozni tud. Már nem csak másol, hanem újít. Mindez pedig kivétel a globális szerepekre, lehetőségekre is. Ahogy Eszterhai fogalmazott, az ország gazdasági helyzete megengedi, hogy „Kína szabálykövető nemzetközi szereplőből szabályalkotó hatalomként jelenjen meg a nemzetközi porondon” (Eszterhai, 2016, p. 116), más szóval, Kína nagyobb kontrollt és befolyást keres a nemzetközi térben.

Mielőtt tovább boncolnánk ezt a nemzetközi szerepkört, ezt a váltást, röviden összegezve, az átalakuló folyamatok kapcsán elmondható, hogy Kína az eddig fennálló világrend nyerteseként, fennálló intézményeinek és folyamatainak megértésével lépett be a 21. század harmadik évtizedébe, a gazdaság működése és a nemzetközi viszonyok dinamikája kedvezett az ország gazdasági felemelkedésének és megerősödésének. Az előbb röviden bemutatott gazdasági struktúraváltás, Kína nemzetközi jelenléte és pozíciója ugyanakkor megköveteli, hogy nagyobb beleszólással, kontrollal rendelkezzenek a nemzetközi folyamatok és intézmények felett. 2013-ban még azt írtam, hogy az ország geopolitikai törekvései nem a fennálló intézmények megszüntetését célozzák, csupán jelentősebb befolyást követelnek a fejlődő országok számára a „világ ügyeinek” intézésében, ha mondhatjuk így, demokratikusabb nemzetközi rendszer kialakítását sürgetik (Vörös, 2013, pp. 224–225). Az azóta eltelt időszakban világossá vált, hogy amennyiben ez a nagyobb kontroll nem elérhető, hajlandóak párhuzamos struktúrák létrehozására és globalizációt is modernizálni szeretnék. Az új irány, melyet többen a sinoglobalizáció kifejezéssel írnak le (Erdősi, 2020; Thornton & Thornton, 2018), az úgynevezett inkluzív globalizáció, mely elméleti koncepcióként megjelent az „Övezet és Út” kezdeményezésben és Xi Jinping számos beszédében is. Liu, úgy definiálta ezt a továbbfejlesztett globalizációt, mint ami megfogalmazása szerint nem visszalépés vagy visszafordulás a neoliberális globalizációhoz képest, hanem továbbfejlesztése és reformja annak. „Hasonlítanak abban, hogy mindkettőt a technológia hajtja és a tőkefelhalmozás térbeli megoldásának keresése vezérli, alapvető különbség a kettő között ugyanakkor abban rejlik, hogy az inkluzív globalizáció nem csak a tőke térbeli terjeszkedését és felhalmozását szolgálja, hanem azt is, hogy az állampolgárok szükségleteit is kielégítse” (Liu, 2019, p. 61). Az elmélet kapcsolódik a fentebb már említett, demokratikusabb nemzetközi berendezkedéshez, kiemeli az állam szerepét, illetve a részvétel (kultúrák és diverzitás) inkluzivitását, senkit sem kizárva a folyamatból. Mindez, kiegészítve a gyártási folyamatok olcsóbb országokba történő áttelepülésével, egy olyan kínai víziót jelent a világról, ahol a globalizáció javuló fizikai kapcsolatokat is létrehoz, beemelve a konnektivitás fogalmát is a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének elemei közé. Csizmadia megfogalmazásában „a versenyképes konnektivitás a 21. század legfontosabb geopolitikai tényezője. [...] A világ ugyanis egyre összetettebbé és komplexebbé válik, és tisztában kell lennünk az összekapcsoltság, a regionalizmus és más olyan erők értékével, amelyek a világot sokkal inkább formálják, mint a hagyományos geopolitikai elméleteink, amelyek csak a területen, a nagyságon és a katonai erőn alapultak” (Csizmadia, 2021).

A konnektivitás márpedig Kína egyik fő hívó szava lett a jövőre nézve – és nem csupán a most áttelepített, illetve áttelepítendő iparágak miatt. Peking egy olyan rendszerben erősödött meg, melyben rá volt szorulva mások jóindulatára, kereskedelmi útvonalai pedig biztonsági kockázatokkal voltak tele. Miközben az „Övezet és Út” kezdeményezés egyik alapelemeként Kína a konnektivitást célozza

(Tarrósy, 2020) és javítaná kereskedelmi partnertérségeivel a kapcsolatot, egy globális igényre is reagálna: az infrastruktúra hiányra, illetve a befektetések hiányára az infrastrukturális eszközök és projektek terén. Az Ázsiai Fejlesztési Bank 2017-es jelentése szerint az ázsiai országoknak „2016 és 2030 között 26 billió dollárt, azaz évi 1,7 billió dollárt kell befektetniük, ha a régió fenn akarja tartani növekedési lendületét, fel akarja számolni a szegénységet, és reagálni akar az éghajlatváltozásra” (ADB, 2017, p. vii). A beruházási hiány globális jelenség, ahogyan azt egy OECD-jelentés is összefoglalja: különböző források szerint „az éves beruházási szükségletek 2,9 és 6,3 billió dollár között mozognak” (OECD, 2018, p. 5). Az említett jelentésben belül az OECD a BRI célkitűzéseire tekintettel kiemeli, hogy a közlekedés és az infrastruktúra terén globális alulfinanszírozottság figyelhető meg (Ibid., p. 6), ami kiindulópontot és lehetőséget nyújt az ilyen projektek finanszírozására hajlandó szervezetek számára (Vörös, 2022) – arra azonban figyelmeztetnek Baranyiék, hogy önmagában a kezdeményezés nem lesz képes minden infrastrukturális hiányosságot megoldani (Baranyi et al., 2020, p. 5). A Kínát érő kihívásokra tehát tökéletesen reflektál az „Övezet és Út” kezdeményezés, a konnektivitáson keresztül az infrastrukturális kapcsolatok fejlődnek, az inkluzivitás pedig igyekszik mindenkit érintetté, nyertessé tenni a globális játszmában.

Nem mehetünk el ugyanakkor a másik interpretáció mellett sem: ez már egy Kína által (is) kontrollált világ, Peking víziója nem csupán egy olyan világról szól, ahol a kapcsolatok, összeköttetések elsődlegesek, hanem ahol a kelet-ázsiai állam szabályalkotó hatalomként az események középpontjában található. Akár a sinoglobalizáció, akár az inkluzív globalizáció kifejezést fogadjuk el, a valódi különbséget a partnereknek szóló, vonzó alternatívát kínáló panelek helyett a központban elhelyezkedő, a globális folyamatokat befolyásoló államok kiléte jelenti – a kínai jövőképben, az új globalizációban Kína (is) központban helyezkedik el.

A BRI ebben a tekintetben sorsfordító vízióknak, elképzelésnek tekinthető – mely valójában egy nagyon hosszú stratégiai építkezés egy újabb állomása, a kínai gazdasági fejlődés dinamikáját figyelembe véve pedig egy elkerülhetetlen folyamat. Láthattuk, hogy a Kínát a világ második legnagyobb gazdaságává emelő export-orientált gazdaságpolitika csupán ideig-óráig képes fenntartani a növekedést, a nemzetközi politikai döntések tekintetében pedig egy másoktól függő hatalom nem képes saját érdekeinek megfelelően cselekedni, vagy megvédeni azokat. A szabályalkotó Kína aktívabb, befolyásolja és kontrollálja a politikai, gazdasági és kereskedelmi folyamatokat, tevékenyen szerepet vállal partnerállamok gazdasági és infrastrukturális beruházásaiban, keresi a lehetőségeket a nemzetközi döntésekben való részvételre. Ahogy Xi Jinping fogalmazott 2016-ban: „Csak egy erős ország tud magabiztosan kinyitni, és a nyitottság cserébe elősegíti egy ilyen ország jólétét [...] Ahogy Kína gazdasági fejlődése egy új normalitás korszakába lépett, a gazdaság fenntartható és egészséges fejlődésének megtartása érdekében össze kell hangolnunk az átfogó hazai és nemzetközi helyzetet egy globális perspektívából, a saját kezdeményezésünkkel és meg kell terveznünk egy minden szempontból teljes nyitás nagy stratégiáját, egy proaktívabb megközelítést alkalmazva a világgal szemben” (Lie, 2019, p. 51).

Hogy mi is ez a stratégia, mely leírható az „Övezet és Út” kezdeményezés, valamint az Új Selyemút kifejezésekkel is, nehezen definiálható, de bizonyosan meghatározza majd az eurázsiai kontinens következő évtizedeit. Ahogy Liu fogalmazott, az elképzelés „alapvetően a gazdasági globalizáció fejlődé-

sének, a világgazdasági trendek változásainak és Kína saját fejlődési modelljének, annak átalakulásának együttes hatásaiból ered” (Liu, 2019, p. 42), de nem felejthetjük el a már említett célt, a békés és stabil régiók kialakításának vágyát és értelemszerűen a nyersanyagimport diverzifikálását, mind az exportáló partnerállamokra, mind a tranzitútvonalakra gondolva. A kezdeményezés tehát nem tradicionális értelemben vett geopolitikai stratégia, sokkal inkább gazdasági, sőt, ahogy Baranyiék, valamint Flint és Zhu kiemelik, belpolitikai dimenzió mentén létrejött (Baranyi et al., 2020, p. 7; Flint & Zhu, 2019, p. 99) elképzelés, de térbeli kivetülése és a globális folyamatokat befolyásolni igyekvő hatása miatt természetesen geopolitikai megfontolások is állnak mögötte, azok is kapcsolódnak hozzá. Eszterhai úgy foglalta össze a BRI-t, mint ami egy „grandiózus, több mint hatvan országot érintő [...] koncepció [melynek] célja, hogy Kína újra Ázsia vezető hatalmává váljon, létrehozva saját befolyási övezetét” (Eszterhai, 2016, p. 117). A terv kapcsolódik tehát külső és belső faktorokhoz, melyeket Eszterhai 13 pontban foglalt össze, ideértve többek között az ipar túlzott kapacitásainak csökkentését, a nyersanyagok importútvonalának biztosítását, export piacok és velük való kapcsolatok fejlesztését, a valutatartalék hatékony felhasználását és az amerikai globális jelenlét ellensúlyozását (lásd: Eszterhai, 2016, pp. 118-119).

A BRI mellett fordulatként nevezhető meg Xi Jinping kínai elnök 2018-as újévi beszéde, melyben kijelölte és deklarálta országának céljait és nemzetközi szerepvállalásának fő irányait. Az ország első embere kiemelte, Kína határozottan fenn fogja tartani az Egyesült Nemzetek Szervezetének tekintélyét és státuszát, aktívan teljesíteni fogja nemzetközi kötelezettségeit és feladatait, továbbra is határozottan elkötelezi magát korábbi ígéretei mellett az éghajlatváltozás kezelésében, aktívan ösztönzi az Egy Övezet Egy Út kezdeményezést, és mindig a világbéke építője, a globális fejlődés támogatója és a nemzetközi rend fenntartója lesz. Xi beszédében kiemelte, a kínai nép kész arra, hogy más országok embereivel közösen meghatározza az emberiség békés és prosperáló jövőjét (Commentary: Xi demonstrates, 2018). Maga a beszéd tehát szintén jelzi a fordulatot a Kínai Népköztársaság külpolitikai doktrínájában, új fejezetet nyit, már nyíltan utalt a globális aspirációkra és mindezekben belül az ENSZ általuk elképzelt jövőjére és Kína szervezeten belüli aktív szerepére – miközben reflektált az Egyesült Államok változó nemzetközi felfogására is, melyre az előző szakaszban utaltunk.

4. Fennálló függés és hadseregfejlesztés

A Kínai Népköztársaság gazdasági előretörése, politikai jelentőségének növekedése egy olyan világban, egy olyan struktúrában történt tehát, melyet nem Peking döntései határoztak meg. Számos esetben látványos a fejlődési, fejlettségi folyamatok elcsúszása, megkésetttsége: miközben a gazdaság működtetése és növelése az energiahordozók függvénye, az ország 1993 óta importra szorul nyersanyag tekintetében, a kereskedelmi útvonalait nem képes az ország megvédeni és importpartnerei esetében sem mindig volt képes a diverzifikálásra. Ez azt is jelentette, sőt, mint látni fogjuk, jelenti a mai napig, hogy az ország globális folyamatoktól való függése jelentős: valójában a nemzetközi közösség, és kiemelten az Egyesült Államok politikai jóindulatától függenek kereskedelmi útvonalai – ahogy ezt korábban már kiemeltük. Háda is megjegyzi, hogy Kína esetében kritikus szempont az

energiabiztonság, 2020-ban ugyanis az ország „kőolaj-felhasználásának 73%-át, míg földgázfelhasználásának 41%-át importból fedezte. Túlnyomó részük a tengeren érkezett az országba, [...] ez elég jelentős tétel ahhoz, hogy legalább részleges elakadása komoly problémákat idézzon fel a kínai gazdaság működésében” (Háda, 2020, p. 55).

De nem csak az energiainport kapcsán figyelhető meg ez a dependencia, hanem beruházási szempontból fontos régiók kínai érdekeltségei miatt is. A 2021-es nyári afganisztáni kivonulás és a gyors tálib hatalomátvétel volt erre a kitűnő példa: Kína fenntartotta jelenlétét a dél-ázsiai országban, de nem mondható, hogy nyertese lett volna az amerikaiak távozásának. A valósághoz közelebb áll, ha körültekintő, óvatos és flexibilis jelenlétként írjuk le a kínai diplomáciát az országban. Inkább beszélhetünk egy olyan stratégiai szerepről, amelyet az amerikai kivonulást követően kényszerűen ugyan, de magára vállalt Kína: a párbeszéd és a kontroll lehetősége még mindig többet kínál, mint a kapcsolatok teljes megszakítása, főleg egy olyan, Kínával szomszédos térségben, mint Közép- és Dél-Ázsia. Peking jelenleg még nem képes komplex, terrorszervezetekkel szembeni katonai akciókra és a helyzet eszkalálódása évtizedes kínai terveket, elképzeléseket tenne kockára, politikailag és főleg gazdaságilag is súlyosan befolyásolva azokat. Miért fontos mindez? Mert Kína számára az amerikai megszállás részben megnyugtató volt. A tálibokkal nem sikerült egyezsége jutni, így az amerikai jelenlét a szomszédban a kisebbik rossz volt a regionális destabilizáció és a belső biztonság veszélyeztetésével szemben. Peking tehát részben élvezte a hegemon Egyesült Államok által biztosított „közjót”, a stabilitást.

Az energiainportáló államokkal való együttműködés, az exportpiacok elérését és a nyersanyagimportot garantáló tengeri kereskedelmi útvonalak biztosítása is összetett kérdéskör, melyet kiegészít a jelenlegi gazdasági trend, a nagy munkaigényes gyártási folyamatok elvándorlása. Mindezekre a kínai politikai vezetés átfogó, egymással párhuzamos válaszokat adott, melyek közül a BRI valóban egy komplex, stratégiai, mindezen problémák kezelésére létrehozott kezdeményezés, de nem szabad elmenni a geopolitikai folyamatok, változások mellett sem: az Egyesült Államok által meghirdetett „Pivot to Asia” Kínával szembeni külpolitikai fellépés, ahogy Eszterhai fogalmaz, az „amerikai flotta 2/3-ának Kelet-Ázsiába helyezésével és a regionális szövetségesek támogatásával az USA olyan gyűrűbe fogta Kínát, amelyből Pekingnek mindenképpen ki kell törnie. Ezt azonban új barátok, esetleg szövetségesek megnyerésével, és semmi esetre sem komoly gazdasági és biztonsági kockázatot jelentő katonai akcióval kell megoldania” (Eszterhai, 2016, p. 122).

Kína szövetségekről alkotott felfogásáról még szó lesz, a hadsereg modernizálásáról szóló hírekről ugyanakkor már mindenki hallhatott: a növekvő ráfordítások, a repülőgéphordozó-program, a tajvani légtér megsértése vissza-visszatérő elemei a nemzetközi sajtó híreinek. A Népi Felszabadító Hadsereg (People’s Liberation Army, PLA) átalakítása évekkel ezelőtt kezdődött és még hosszú évekig, évtizedekig tartó folyamat, melynek végén Peking egy olyan haderőt lát, mely képes, akár az ország határaitól távol lévő kínai érdekeltségek megvédésére is. A feszültségek pedig megfigyelhetőek az Egyesült Államok és Kína hadereje között: a 2019-es kínai védelmi Fehér Könyv már egyenesen az Egyesült Államok destabilizáló szerepéről ír (China’s National Defense in the New Era, 2019).

A jelenlegi kínai haderőfejlesztés egyértelműen a mélytengeri képességek kiépítésének irányába mutat és egy meglehetősen gyors, de átgondolt folyamatról kell beszélni. A cél eléréséhez vezető út során

ugyanakkor a közeljövőben is a partmenti vizek védelme fog prioritást élvezni a haditengerészetben belül, itt kerülhet sor egy esetleges konfliktusra is az érdekeit, kereskedelmi útvonalait és szigeteinek szuverenitását féltő Kínai Népköztársaság és az Egyesült Államok között, mely nagyhatalmi pozícióit és térségbeli partnereinek, szövetségeseinek érdekeit védi, az elmúlt időszak kiadott dokumentumai mindkét fél részéről a kapcsolatok elhidegülését bizonyítják (Vörös, 2021).

Akár a „Pivot to Asia”-t, vagy a később még felmerülő, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Ausztrália által életre hívott AUKUS-t említjük meg, a térség jelentősége ebben a tekintetben is, a konfliktusok lehetősége kapcsán is megnőtt.

Természetesen nem a haditengerészet az egyedüli fejlesztési irány, a jövőben tovább növekedhet a kínai kötődésű kikötők, bázisok száma, akár kétoldalú megállapodásokon keresztül kereskedelmi kikötőkhöz is kapcsolódóan, a mianmari és a tervezett pakisztáni vezetékek az alternatív útvonalakban nyújtanak segítséget és az sem váratlan, hogy a kínai-orosz energia-együttműködés jelentősebbé vált, a stabilabb és védhető szárazföldi vezetékek miatt. De a Jeges-tenger átjárhatósága és az Északi tengeri útvonal kiaknázása is az alternatívák sorát gyarapítja (Zoltai, 2021). Az egyéb lehetőségek mellett ugyanakkor, egy ilyen képességekkel ellátott haderő nem csak elrettentésre és védelemre, hanem együttműködésekre és a kínai felelős nagyhatalmiság bizonyítására is alkalmas (Vörös, 2021).

5. Kína megítélése a világban

Kína gazdasági és politikai helyzetéből, fejlettségéből is fakadóan már az 1960-as években az el nem kötelezett országok mozgalmán keresztül, külső politikai támogatást, igazolást is keresve nyitott a fejlődő országok irányába, kiemelten vett részt infrastrukturális projekteken (például a TaZaRa-projekt Afrikában⁶) és barátként, hasonlóan fejlődő országgént definiálva magát tudott együttműködések kiépíteni. Noha a kulturális forradalom, illetve a Tienanmen téri események megtépázták az ország nemzetközi hírnevét, a fejlődő országok körében továbbra is vonzó volt a kínai modell, elsősorban azért, mert fejlődési pályájával bizonyította, a fejlődő államok részére is van út felfelé. Ahogy Tarrósy összefoglalta, a sikeres kormányzás, a jó pénzügyi helyzet és a stabil geopolitikai környezet (Tarrósy, 2006a, p. 182) vonzóvá tették ezt a mintát. Fontos volt továbbá a már említett külpolitikai doktrína, a be nem avatkozás elve, mely kívánatosá tette a pekingi tőkét és segílyt a fejlődő, demokrácia-deficittel küzdő államok szemében. Mindez pedig kiegészült az ún. feltételek nélküli partnerséggel, azaz nem kért a nyugati donorokhoz hasonlóan demokratikus intézményi feltételeket – itt sem mutatnánk be ugyanakkor a teljes képet, ha nem emelnénk ki, hogy egyes feltételekkel természetesen Peking is jelentkezett, csak ezek adott esetben nem intézményi garanciákat, hanem többnyire az „egy Kína-elvhez” történő igazodást kérték.

Peking ezen, „északi hatalmaktól eltérő megértő, támogató, 'befogadó' (Ibid.) politikája segítette az ország térnyerését, ráadásul kezdetektől fogva felszólalt az ország annak érdekében, hogy a fejlődő államok globális

⁶ 1970 és 1975 között, kínai tőkével létrehozott vasútvonal, összekötve Tanzániát Zambiával, az ottani rézbányákkal.

pozíciója javuljon” (Tarrósy, 2008, p. 84; Tarrósy, 2019, pp. 673-674), láthatjuk, ez kulcsmozzanata a BRI-nek is. Ezt erősíti meg Salát is, aki leírja, hogy „egy új centrum kialakulása a régi mellett pozitív fejlemény lehet ezen államok számára, hiszen a hagyományos monopóliumok megtörését, vagyis versenyhelyzetet jelent, amelyet jó döntésekkel a köztes országok ki tudnak használni. A (fél)periféria tehát az eddigi egyirányú függés és kényszerpálya helyett választási lehetőségekhez, mozgástérhez jut, s profitálhat a centrumok versengéséből. Ez magyarázza, hogy a BRI-országok miért fogadták örömmel a kezdeményezést, s hogy a (fél)periférián miért nincsenek olyan ellenérzések Kínával szemben, mint a centrumokban” (Salát, 2022, p. 23).

Ezeket az ellenérzéseket nem csupán a BRI, hanem a technológiai fejlettség is generálja, és mint láttuk, el is kezdtek fellépni a centrum-országok Kínával szemben – gondolva itt a már említett, Huawei ellen meghozott intézkedésekre.

Ehhez is kapcsolódva, Kína nemzetközi szerepvállalásai kapcsán egyre többször jelenik meg kritika-ként és félelemként a kínai pénzügyi szerepvállalásokhoz kapcsolódó adósságcsapda, illetve adósságcsapda-diplomácia kifejezés, utalva arra, hogy Peking szándékosan finanszíroz eleve halálra ítélt projekteket, élve gazdasági erőfölényével, és így jut stratégiaileg fontos ágazatokhoz és infrastrukturális létesítményekhez. A BRI kapcsán sokszor felmerülő vádat, ahogy Eszterhai fogalmaz, Chellaney vezette be a köztudatba egy 2017-es cikkével (Eszterhai, 2021a, p. 4; Chellaney, 2017), és hamar széles körben befogadásra lelt. A legnépszerűbb példa a Srí Lanka-i Hambantota kikötő, mely felett Kína 99 évre szerzett kontrollt. Eszterhai, Chellaney elméletét is felhasználva megvizsgálta az esetet és arra jutott, hogy a feltételezés inkább egy mítosz, semmint valóság, s nem beszélhetünk adósságcsapdáról, nem Peking volt az ötletgazda és az eladósodást is félresikerült gazdaságpolitikai döntések, semmint a kínai hitelek eredményezték. Eszterhai szerint „Hambantota kikötőjének esete az egyre intenzívebbé váló kínai-amerikai vetélkedés miatt kapott jelentős figyelmet. Az adósságcsapda-diplomácia koncepció beállít abba a versengő nagyhatalmi narratívába, amely a másik oldalt negatív színben igyekszik feltüntetni” (Eszterhai, 2021a, p. 12).

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ne kapcsolódnának pénzügyi veszélyek a kínai hitelekhez és projektekhez, egy másik esetben Montenegró került a figyelem középpontjába egy autópálya projekt kapcsán. Az útszakasz az ország szerb határát köti majd össze az adriai Bar kikötőjével, de csak egy 41 kilométer hosszú, bár a legnehezebb szakasz épül Smokovac és Mateševo között, összesen 42 alagúttal és 92 híddal. Az egyelőre a semmiből a semmibe vezető szakaszt hitelekből (85%) és állami forrásokból (15%) finanszírozzák: a kormány 944 milliárd dollárt vett fel a kínai Exim Banktól, de a projekt még mindig nem készült el, és az adósság – szintén ennek a hitelnek köszönhetően – a GDP 103%-ára emelkedett. A kormány 2021 nyarán sikeresen visszafizette az első részletet, de továbbra is aggodalomra ad okot, hogy az autópályát még be kell fejezni ahhoz, hogy a várt bevételek befolyjanak, és ez a szakasz is csak 2022-ben nyílik meg. Az adósság magas százalékos mértéke és az újratárgyalás esetén a Bar kikötője iránti kínai érdeklődésről szóló hírek miatt széles körben alkalmazzák az adósságcsapda-diplomácia kifejezést erre az esetre is. A valóság azonban itt is kicsit árnyaltabb: a projektet a kormány kezdeményezte, és az ország politikusai voltak azok, akik jelentéseket titkoltak el az épülő szakasz várható költségeiről. A szerződés mindenesetre nem ad lehetőséget Kínának arra,

hogy fizetésképtelenség esetén területeket vagy infrastruktúrát vegyen át (Vörös, 2022). De hasonló példák Laoszban (Vörös & Somsack, 2020), vagy akár Etiópiában (Vörös & Tarrósy, 2019) is felmerültek, megemlíthetőek és Afrika kapcsán Tarrósy meg is jegyzi, hogy bár óvatosságra van szükség az adósságsapda kifejezés használata kapcsán, „*el kell ismerni, hogy az afrikai adósság aggodalomra ad okot, és valójában általánosságban jogos okok vannak a kínai elkötelezettséggel kapcsolatos fokozott aggodalomra*” (Tarrósy, 2020, p. 10).

A pénzügyi beruházásokat, hiteleket övező kritikák mellett van egy másik, Pekinget érzékenyen érintő, az Egyesült Államok és több európai állam által gyakran emlegetett terület – az emberi jogok megsértése Hongkong speciális közigazgatási terület, valamint Tibet és Hszincsiang-Ujgur autonóm tartományok vonatkozásában. A terrorizmus veszélye (Kaszár, 2017) mellett Kína általában a gazdasági fejlődés fontosságával reagál a kritikákra. Ahogy Krajczár kiemelte, „*az 1978 óta tartó, jelenlegi kínai kurzusra elmondható, hogy pragmatizmus jellemzi a nemzetközi joghoz való viszonyát, vagyis aláveti ezt a viszonyt az alapvető stratégiájának, Kína gazdasági és technológiai felemelkedésének*” (Krajczár, 2020, p. 524), az ország nemzetközi megítélését ugyanakkor negatívan befolyásolhatják ezek az események.

A nyugati világ sem egységes ugyanakkor, köszönhetően annak, hogy Kína pozitív és negatív ösztönzőkkel is rendelkezik a globális térben: nem csupán vonzó és szinte kihagyhatatlan a jövő, amit Peking felvázol, de éppolyan elrettentő is az a scenárió, amelyben megszakadnak Kínával fennálló kereskedelmi kapcsolatok. A gazdasági interdependencia, a Kínából importált termékek és az óriási piac által kínált lehetőségek önmagukban vonzóak, a BRI pedig még izgalmasabbá, még komolyabb lehetőséggé változtatja a fennálló és a jövőbeni viszonyokat.

6. Kína nemzetközi kapcsolatainak fő irányai, trendjei

Kína, természetesen fenntartva az elmúlt években, évtizedekben építeni kezdett imidzsét, sok térségben igyekszik egyre inkább az Egyesült Államokkal szemben meghatározni külpolitikáját, egyúttal felelős szereplőként, de továbbra is a fejlődő államok képviselőjeként definiálva önmagát.

Az Egyesült Államok kulcsszerepe nem meglepő, ha a Huawei-ügyre, adott esetben a Donald Trump elnöksége alatt bevezetett vámokra, vagy a 2021 őszén létrehozott, háromszereplős AUKUS-ra gondolunk, mely az indopacifikus régió stabilizálásán keresztül „*minden kétséget kizáróan Kína regionális felemelkedésére kíván katonai választ adni*” (Eszterhai, 2021b, p. 3).

A reakció egyelőre várat magára, de Yan szerint felül kell vizsgálnia Kínának a szövetségkötéstől való elzárkózás politikáját. Ebben a stratégiai versenyben több, akár katonai szövetségesre is szüksége lenne az országnak a térségi katonai-politikai egyensúly fenntartása érdekében, akár korábbi amerikai szövetségeseket is meggyőzve: „*Minél több amerikai szövetséges állam válik Kína szövetségesévé, annál kisebb az esélye annak, hogy Washington stratégiája elérje a célját*” (Yan, 2015). Hosszútávon a BRI képes

lehet ellensúlyozni az ország elleni szövetséget, ahogy Eszterhai fogalmazott, a „*terv lehetőséget ad arra, hogy Kína olyan területeken (Dél-Ázsia, Közép-Ázsia, Közel-Kelet) jelenjen meg, ahol az USA jelenléte az Obama-kormány időszakában meggyengült – részben éppen az USA külpolitikájának új csendes-óceáni fókusz miatt. Kína ezáltal képes lehet viszonylag konfliktusmentesen javítani geopolitikai lehetőségeit és biztosítani további békés felemelkedését*” (Eszterhai, 2016, p. 122).

Ilyen, hagyományosan amerikai érdekszféraként tekinthetünk a Közel-Keletre, de kiemelhető akár Dél-Ázsia a szoros és mély pakisztáni kapcsolatokon keresztül, illetve Közép-Ázsia is, mely a BRI miatt kiemelten fontos Peking számára – ahogy Vasa fogalmazott, ott a kezdeményezés „*kifejezetten vonzó projektnek tűnik, amely valamennyi közép-ázsiai országot bevon egy gazdasági haszonnal járó energia- és gazdasági hálózatba, mivel a kínaiak hatalmas beruházásai a térségi infrastruktúrák javítása és a nemzetgazdaság fejlesztése szempontjából egyaránt hasznosak*” (Vasa, 2020, p. 335). A Közel-Keletől Kína idáig igyekezett távol tartani magát, Rostoványi is kiemelte ugyanakkor, hogy az ország „*gazdasági jelenléte [...] egyre inkább érzékelhető, s nagyon határozott geopolitikai célkitűzései vannak [a térséggel] kapcsolatban. A be nem avatkozás, illetve a semlegesség fenntartása esetenként megnehezíti a kínai érdekek érvényesítését, s vannak arra utaló jelek, hogy Kína óvatosan bár, de részesévé válik a Közel-Kelet politikai és biztonsági folyamatainak (fegyverszállítás néhány országnak, a Kína közel-keleti katonai jelenlétét biztosító katonai bázis létesítése Dzsibutiban, részvétel a Hormuzi szorosban, illetve az Ománi-öbölben biztonsági célú hadgyakorlatokban stb.)*” (Rostoványi, 2022, p. 96).

Már-már kínai érdekszférának tekinthető Délkelet-Ázsia a történelmi és természetesen a mély gazdasági kapcsolatokon keresztül, a több mint egy évtizede létrehozott szabadkereskedelmi övezetnek is köszönhetően. A régió talán az első térség, ahol Kína dominanciája képes szembeszállni az amerikai érdekekkel, de az első olyan is, ahol Kína külpolitikai arca nem annyira mosolygós. A dél-kínai-tengeri vitán (és a térséghez kapcsolhatóan a tajvani függetlenségről szőtt politikai álmokra katonai erőfitogtatással válaszoló hozzáálláson) keresztül látszik, hogy az ország – korábbi külpolitikai megnyilvánulásait hátrahagyva – agresszívabb fellépésre is hajlandó, konfrontatívabb viselkedést is felvállal. Az itt zajló vitákat ugyanakkor beárnyékolhatja a már említett AUKUS és az ausztrál lépések. A korábbi szoros gazdasági partnerek viszonya „*2020 áprilisától kifejezetten ellenségessé vált, miután a Morrison-kormányzat egy Kínában lefolytatandó független vizsgálatot szorgalmazott a koronavírus-járvány eredetének felderítésére. Ezt követően, májustól kezdve Kína kiugróan magas vámokat, illetve importkorlátozásokat és -tilalmat vezetett be számos ausztrál exportterméssel [...] szemben, azaz lényegében kereskedelmi háborút indított Ausztrália megleckéztetésére. [...] Úgy tűnik, hogy a lépés kontraproduktív volt, mert valószínűleg Canberra úgy látta, hogy a gazdasági kapcsolatok romlásával már nem nagyon maradt veszténivalója Kínával szemben*” – emelte ki Eszterhai (2021b, p. 8), aki szerint elsősorban a kínai külpolitikai hangneme kapcsán lenne szükség változtatásra a régióban, ellenkező esetben további államokat veszíthet el az amerikai érdekek mentén.

Oroszország is fontos partner lett Kína számára, elsősorban a jól kiszámított gazdasági érdekek mentén, mely kölcsönösen jó megoldást jelent mindkét állam számára. Noha a felek nem természetes szövetségesek, és a korábbi alá-fölérendeltségi viszony is megmaradt, immáron Kína irányába lendítve az erőviszonyokat (a katonai technológiák terén megfigyelhető lemaradást leszámítva), a gazdasági

függés, a nemzetközi viszonyok és az Egyesült Államok bipoláris retorikája még szorosabbra fűzték a kapcsolatot a két ázsiai hatalom között – noha potenciális feszültségóccok, vitatott kérdések megtalálhatóak a felek viszonyában (például az orosz érdekszférának is tekintett Közép-Ázsiában megfigyelhető kínai kereskedelmi-gazdasági dominancia kapcsán).

A globális szerepvállalásokat, jelenlétet tekintve a fejlődő államok (Afrika, Latin-Amerika és Ázsia) irányába megfigyelhető kínai politika több szempontból is sikeres tud lenni, de nem szabad elfelejteni, hogy mindez a jelenlét újabb dependenciákat okozhat, azokat újratermelheti vagy megszilárdíthatja (Taylor & Zajontz, 2020; Tarrósy, 2019). Ahogy korábban kitértünk már rá, Peking megítélése az elmúlt évtizedek gazdasági növekedése miatt kiemelten pozitív, a globalizáció negatív következményei miatt ezen államok több kritikát is megfogalmaztak az Egyesült Államok irányába, és az alternatív kínai partnerség (Lehoczki, 2022, p. 13) számos lehetőséget kínál számukra. Kína, mint kereskedelmi partner, mint hitelező, és mint befektető jelenik meg, és a kiemelt figyelem mellett a nemzetközi együttműködésekben tanúsított baráti, partneri hangnem és a közös haszon kihangsúlyozása vonzó a fejlődő államok számára – ez egészül most ki az „Övezet és Út” kezdeményezésen keresztül a konnektivitás hívószavával.

A nemzetközi kapcsolatok ugyanakkor nem csupán partnerekről, hanem riválisokról is szólnak, az említett AUKUS mellett térségbeli folyamatként a kínai-japán és a kínai-indiai viszony emelendő ki, előbbi a történelmi sérelmekre, utóbbi a jövőben várható konfliktusokra épülve és mindkét esetben megjelennek külső szereplők is az egyenletben. Japán kapcsán hagyományosan az amerikai szerep, India esetében pedig Washington mellett a moszkvai katonai, együttműködési szál lehet aggasztó Peking számára, visszautalva a kínai-orosz kapcsolatokon belül felfedezhető potenciális konfliktusokra.

Peking számára aggasztó, ahogy India nekiállt hadserege, és kiemelten haditengerészete fejlesztésének: az Indiai-óceánra mint beltengerükre tekinthetnek és egy olyan térségről beszélünk, melyen áthalad Kína legfontosabb tengeri kereskedelmi útvonala, nem csupán az export fontossága, hanem az energiaimport jelentősége miatt is. Ha itt az orosz katonai technológia megjelenik, az aggasztó lehet Kína számára és a stratégiák évek óta számontartják a kereskedelmi útvonal esetleges lezárásának lehetőségét, nem véletlen, hogy Kína alternatív forrásokat és útvonalakat keres energia-importjához, nagy ütemben folytatja tengeri haderejének fejlesztését egyre távolabb merészkedve a beltengerekről, és az sem véletlen, hogy a különböző kínai építésű vagy érdekeltségű kikötőket sokan gyanúsán szemlélnek. De pont ez mutatja, hogy az igazi aggodalom nem az orosz együttműködést, hanem az indiai szándékokat övezi. Orosz fegyverekkel és technológiával Kína is rendelkezik, az orosz export számtalan helyen megjelenik, India viszont határozottan deklarálta haditengerészeti céljait, előre jelezve egy esetleges jövőbeli konfliktust a felek között.

Ráadásul, a növekvő feszültség az amerikai-kínai viszonyban, kiegészítve a létező indiai-kínai relációkkal segítheti az indiai-amerikai közeledést. 2020-ban jelentős mértékben megnőtt az amerikai fegyverexport India irányába, ami utal az ország hagyományosan kevésbé elkötelezett szerepére, kérdésessé teszi hosszabb távon az orosz együttműködést, továbbá alátámasztja, hogy Peking számára az igazán aggasztó maga az indiai fejlesztés, nem maga a partnerek. Az tehát egyértelműen kijelenthető, hogy a két fél érdekei szembe mennek egymással, ez pedig a katonai-biztonsági relációban,

India földrajzi elhelyezkedéséből kifolyólag lesz fontos szempont, hogy miképpen lesznek képesek egy újabb fronton elkerülni az összecsapást.

Természetesen a kínai stratégiák nem egy Indiával folytatott háborút vizionálnak. Elsősorban a már említett tengeri kereskedelmi útvonal biztonsága, és egy esetleges biztonsági konfliktus esetén annak lezárhatósága aggasztja Kínát, ráadásul az utóbbi évek geopolitikai folyamatainak köszönhetően inkább az Egyesült Államok került a középpontba, egyrészt mint hegemon, a jelenlegi világrend fenntartásában betöltött helyzete (szorosok ellenőrzése) mentén, másrészt mint potenciálisan Indiával együttműködő katonai szereplő.

7. Konklúzió

Hogy feladja-e Kína a szövetségekötéstől való elzárkózás politikáját, egyelőre még a jövő kérdése, de fontos kiemelni, hogy az ország továbbra sem rendelkezik azzal a *hard powerrel*, azokkal a kemény eszközökkel, melyek törekvései fenntartásához szükségeltetnek és továbbra is a nemzetközi közösség (és sok esetben az Egyesült Államok) politikai jóindulatára támaszkodik.

Az Egyesült Államok geopolitikai, gazdasági, katonai fellépései az országgal szemben ugyanakkor válaszlépéseket követelnek majd meg Kínától, akár szövetségesek keresésén, akár az eddigi ázsiai külpolitika finomításán keresztül. Ez utóbbi a dependens gazdasági kapcsolatokon keresztül, azok fennállása miatt akár rövid távon is alkalmazható gyakorlat lehet. Az elmúlt években tapasztalható ellenségesebb hangnem ugyanakkor már nem fog eltűnni, Kína immáron kihívója és riválisa az Egyesült Államoknak, ráadásul miután Peking nem fog engedni az „egy Kína-elvből”, továbbá rövid és középtávon mindent meg fog tenni Tajvan jelenlegi státuszának fenntartásért, hosszú távon pedig a sziget szárazföldre történő visszacsatolásáért, valamint a hongkongi, tibeti és hszincsiangi emberi jogi visszaélések tekintetében sem hajlandó elfogadni a nemzetközi kritikákat, azok a napirendet továbbra is formálni fogják, veszélyeztetve Kína nemzetközi arculatát, imidzsét. Mindenesetre, visszautalva a kínai geopolitikai gondolkodás korai elméleteire, és a vertikális és horizontális szövetség gondolatára, vélhetően itt az ideje a szövetségkötéseknek.

Az is látható ugyanakkor, hogy a kínai lépések reformot, továbblépést és nagyobb kontrollt, irányítást céloznak a nemzetközi rendszerben, a fennálló nemzetközi rend iránti elkötelezettsége regionális kapcsolataiban, s a regionális szervezetekhez való csatlakozásaiban is tetten érhető, de figyelik és tanulmányozzák a nyugati világot az alkalmazkodás érdekében (Horváth, 2020, p. 218). Akár a Sanghaji Együttműködés, az ASEAN-nal szorosra fűzött reláció, vagy az afrikai FOCAC⁷ az interdependens, globalizált világ logikájának megértéséből fakad, s ez által Kína olyan politikai (és gazdasági) környezet létrejöttét szorgalmazza, amelyben hasonló gondolkodású partnerállamokkal kooperálhat, mialatt egy multipoláris, regionális hatalmak által dominált, de nem alapjaiban újrasztrukturált világrend formálódását segítheti.

⁷ A FOCAC, Forum on China-Africa Cooperation, azaz a Kína-Afrika Együttműködési Fórum egy 2000-ben Kína és az afrikai kontinens országai között létrehozott, multilaterális fórum és együttműködési keret.

Felhasznált irodalom

- ADB (2017). *Meeting Asia's Infrastructure Needs*. Asian Development Bank. <http://dx.doi.org/10.22617/FLS168388-2>
- Baranyi, T. P., Goreczky, P., & Salát, G. (2020). A kínai Övezet és Út kezdeményezés – mítosz és valóság. Külügyi és Külgazdasági Intézet. <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.E-2020.98>
- Chellaney, B. (2017, január 23). China's Debt-Trap Diplomacy, *Project Syndicate*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-loans-debt-by-brahma-chellaney-2017-01>
- China's National Defense in the New Era (2019). China's National Defense in the New Era. *Global Security*. https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2019/china-national-defense-new-era_20190724.pdf
- Commentary: Xi demonstrates China's role as responsible country in New Year address. (2018, January 01). *Xinhua*. www.xinhuanet.com/english/2018-01/01/c_136865307.htm
- Csizmadia, N. (2021, február 5). A konnektivitás jelentősége – fúziók és hálózatok kora. *novekedés.hu*. <https://novekedes.hu/elemlzesek/a-konnektivitas-jelentosege-fuziok-es-halozatok-kora>
- Erdősi, F. (2020). *Sinoglobalizáció – Retorika csupán, vagy a jövőt meghatározó valóság? Tér és Társadalom*, 34(3), 3-25.
- Eszterhai, V. (2016). Az új Selyemút terv. *Eszmélet*, 109, 116-131.
- Eszterhai, V. (2021a). Srí Lanka esete a kínai adósságcsapda-diplomáciával – mítosz és valóság. *KKI Elemzések*, 2021/10.
- Eszterhai, V. (2021b). Az AUKUS egyezmény jelentősége Kína és az indopacifikus régió egyensúlyának szempontjából. *KKI Elemzések*, 2021/60.
- Flint, C. & Zhu, C. (2019). The geopolitics of connectivity, cooperation, and hegemonic competition: the Belt and Road Initiative. *Geoforum* 99, 95-101.
- Háda, B. (2022). Geopolitikai játszmák és hatalmi építkezés Dél-Ázsiában a 21. század harmadik évtizedének elején. *Eurázsiai Szemle*, 1(1), 44-61.
- Horváth, L. (2020). A kínai geopolitikai gondolkodásmód és az „Egy övezet, egy út” kezdeményezés. *Geopolitikai Szemle*, 4(1), 203-220.
- Horváth, L. (2021). Az „Egy övezet, egy út” és a kínai geopolitikai gondolkodás. *PTE*, Disszertáció.
- Kasznár, A. (2017). Az ujjur terrorizmus nemzetközi biztonsági kockázatai. *Arc és Álarc*, 1(2-3), 181-189.
- Kiss, B. (2016). *Régi elv – új utakon. Kína be nem avatkozás elve az Új Selyemút projektben*. BCE, OT-DK-dolgozat.
- Klemensits, P. (2022). Délkelet-Ázsia geopolitikai jelentősége az új multipoláris világrendben. *Eurázsiai Szemle*, 1(1), 100-119.

- Krajczár, Gy. (2020). A Kínai Népköztársaság területi önképe. *Világtörténet*, 10(4), 507-531.
- Lehoczki, B. (2022). Semi-periphery regionalisms in a changing world order: the case of Mercosur and Visegrad Group. *Third World Quarterly*, 1-18. DOI: 10.1080/01436597.2021.2024757
- Liu, WD. (2019). *The Belt and Road Initiative: A Pathway Towards Inclusive Globalization*. London: Routledge.
- Ministry of Foreign Affairs, PRC. (2018). Wang Yi: China Adheres to Non-interference in Other's Internal Affairs and Other Countries Should Not Interfere in Other Countries' Internal Affairs. *Office of the Commissioner of the Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China in Macao Special Administrative Region* <https://www.mfa.gov.cn/ce/como/eng/news/t1600130.htm>
- Moldicz, Cs. (2022). Törésvonalak Európában – Közép-Európa helyzete az új világrendben. *Eurázsiai Szemle*, 1(1), 62-79.
- OECD (2018). The Belt and Road Initiative in the global trade, investment and finance landscape. *OECD Business and Finance Outlook 2018*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/bus_fin_out-2018-6-en.
- Rostoványi, Zs. (2022). Iszlám és geopolitika – a Közel-Kelet helye a formálódó eurázsiai erőterben. *Eurázsiai Szemle*, 1(1), 80-99.
- Salát, G. (2022). Kína, az új centrum. *Eurázsiai Szemle*, 1(1), 8-25.
- Szilágyi, I. (2018). *Geopolitika*. Budapest: PAIGEO
- Szun-ce (2006). *A háború művészete*. Budapest: Cartaphilus.
- Szunomár, Á. (2012). *Kínai nagyhatalmiság. A Kínai Népköztársaság nagyhatalmi ambíciói, szerepvállalása, és partnerei a XXI. században*. Phd értekezés, BCE. Elérés: phd.lib.uni-corvinus.hu/680/1/Szunomar_Agnes.pdf
- Szunomár, Á. (2019). A digitális nagy ugrás. Lassulás és modernizációs stratégiaváltás Kínában. *Közgazdaságtani Szemle*, 66., 1312-1346.
- Tarrósy, I. (2006a). A globális világrend és az Észak-Dél kontextus. *Politikatudományi Szemle*, 15(2-3), 169-188.
- Tarrósy, I. (2006b). Az el nem kötelezettek mozgalmá (1955-2005). In S. Szabó, P. (szerk.). *Pécsi Politikai Tanulmányok III.*, (pp. 63-72). PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék.
- Tarrósy, I. (2008). Sino-afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében: Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században. *Külügyi Szemle*, 7(4), 81-93.
- Tarrósy, I. (2019). A kínai „Övezet és Út Kezdeményezés” és Kelet-Afrika: geopolitikai térnyerés, infrastruktúra, függőség. *Területi Statisztika*, 59(6), 1-23.
- Tarrósy, I. (2020). China's Belt and Road Initiative in Africa, Debt Risk and New Dependency: The Case of Ethiopia. *African Studies Quarterly*, 19(3-4), 8-28.
- Taylor, I. & Zajontz, T. (2020). In a fix: Africa's place in the Belt and Road Initiative and the reproduction of dependency. *South African Journal of International Affairs*, 27(3), 277-295.

- Tálas, P. (2021). A poszthegeomóniális nemzetközi hatalmi rendről In Kajtár, G. & Sonnevend, P. (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században: tanulmányok Valki László tiszteletére.* (pp. 841-854) ELTE Eötvös Kiadó.
- Thornton, W. H. & Thornton, S. H. (2018). Sino-globalisation: The China model after Dengism. *China Report*, 2., 213–230. <http://doi.org/d6c2>
- Vasa, L. (2020). Közép-Ázsia: Eurázsiai Gazdasági Unió vagy Övezet és Út? *Polgári Szemle*, 16(1-3), 333-350.
- Vörös, Z. (2013). Kína, a regionális nagyhatalom: Multipoláris világrend az unipoláris világrend intézményi struktúráinak megtartásával? Grünhut, Z. & Vörös, Z. (szerk.). *Az átalakuló világrend küszöbén.* (pp. 205-229) Publikon Kiadó.
- Vörös, Z. & Tarrósy, I. (2019, január 26). Revisiting Chinese Transportation Projects in Ethiopia, *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2019/01/revisiting-chinese-transportation-projects-in-ethiopia/>
- Vörös, Z. & Somsack, P. (2020). Laos and the Belt and Road Initiative: An Interconnector Helping the Chinese Needs? *Foreign Policy Review*, 13, 24-38.
- Vörös, Z. (2021). A kínai haditengerészet fejlesztésének stratégiai irányai. In Kasznár, A. & Hágen, Á. (szerk.). *Kína Kollégium.* (pp. 253-261) Antológia Kiadó.
- Vörös, Z. (2022). Scramble for the Western Balkans: On Why the Chinese are Interested in Enhancing Connectivity in the Region and What it Means for the EU. *Megjelenés alatt.*
- Yan, X. (2015, október 29). China-U.S. Competition for Strategic Partners. *China-US Focus*, <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/china-u-s-competition-for-strategic-partners/>
- Zoltai, A. (2021). Climate Change and the Polar Silk Road in China's Foreign Policy. *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal*, 7(2), 849-875.